

Vedecká konferencia o otázkach teórie socialistického spôsobu života

V dňoch 29. 11. – 1. 12. 1976 usporiadal Výskumný ústav životnej úrovne v poradí už druhú konferenciu o problematike socialistického spôsobu života na Červenej veži v Piešťanoch.

Jej poslanie vymedzil vo svojom úvodnom slove J. Suchý, vedúci odboru pre výskum socialistického spôsobu života na VÚŽÚ, nasledovne: „...prispieť k urýchleniu rozvoja marxisticko-leninskej teórie socialistického spôsobu života v záujme všeobšiahleho poznania a praktického riadenia životných procesov obyvateľstva v rozvinutej socialistickej spoločnosti“.

Tematicky sa rokovanie orientovalo do niekoľkých problémových okruhov, obsah ktorých tvorili kľúčové problémy teórie socialistického spôsobu života.

Referát F. Hronského (VÚŽÚ) XV. zjazdu KSČ – významný zdroj rozvoja socialistickej teórie životnej úrovne a teórie socialistického spôsobu života bol zameraný na zhodnotenie prínosu XV. zjazdu pre teóriu životnej úrovne a spôsobu života. Poukázal tiež na dialektickú spätosť rozvoja životnej úrovne a spôsobu života pri budovaní vyspelej socialistickej spoločnosti, čo sa nutne musí odrážať aj vo výskume, a to tak pri formulovaní cieľov rozvoja životnej úrovne a spôsobu života, ako aj pri vytváraní hodnotiacich kritérií pre ich analýzu.

Podobnými otázkami sa zaoberal aj O. Ončák (ÚV KSČ) vo svojom referáte *Súvislosti rozvoja životnej úrovne a socialistického spôsobu života vo svetle záverov XV. zjazdu KSČ*. Zvláštnu pozornosť venoval vymedzeniu a vzájomnému vzťahu kategórií životná úroveň a socialistický spôsob života a zdôraznil, že ide o kategórie, ktoré sa vzájomne neobsahujú, ale skúmajú ten istý predmet z rôznych aspektov. Zdôraznil významné miesto a funkciu spôsobu života pri ideologickom boji dvoch svetových sústav.

Otázka dynamiky rozvoja socialistického spôsobu života, predpokladom jeho prognózovania a programovania bol venovaný referát J. Suchého (VÚŽÚ). Uviedol, že podstatným aspektom dynamiky rozvoja spôsobu života je jeho kvalitatívny rozmer, „prechod k dynamickému spôsobu života, v ktorom sa zmena životných postojov nechápe ako vybočenie zo životných pravidiel, ale ako spoločná črta života, ktorú v jednotlivých prípadoch obsa-

hovo interpretujú a konkretizujú príslušné pravidlá, vzory a normy správania“. Vo vzťahu k jednotlivcovi to znamená nielen adaptáciu na stále sa meniace životné podmienky, ale aj aktívnu účasť na ich rozvíjaní a schopnosť využívať emancipačný prínos týchto sociálnych procesov pre svoj osobnostný rozvoj. Z toho potom vyplýva, že model dynamiky rozvoja socialistického spôsobu života vytvárajú v podstate determinatívne súvislosti:

- determinácia materiálnymi (prírodnými a spoločenskými) podmienkami;
- usmerňovanie a riadenie nadstavbovými inštitúciami socialistickej spoločnosti;
- determinácia psychickou štruktúrou sociálnych subjektov, ich potrebami, záujmami, vedením a realizačnými schopnosťami;
- determinácie duchovnou kultúrou;
- autodeterminácia spôsobu života ako rozvíjajúcej sa duchovnej formy.

Zmenám sociálno-triednej štruktúry vo vzťahu k dynamike rozvoja socialistického spôsobu života bol venovaný referát V. Baucha (ÚFS SAV). Zdôraznil, že „rozdielne materiálne a sociálne podmienky jednotlivých skupín obyvateľov socialistického štátu sa v konkrétnej podobe prejavujú v spôsobe ich života, a preto aj ďalší vývoj sociálno-triednej štruktúry úzko súvisí s perspektívami vývoja materiálnych podmienok života“.

Upozornil na to, že socialistický vývoj vyvoláva predovšetkým tieto závažné zmeny:

1. revolučné a systematické zvyšovanie materiálnej úrovne všetkého obyvateľstva;
2. otváranie diferenciálneho vejára v sociálnej štruktúre (v dôsledku rozdeľovania podľa práce a zmien v kvalifikačnej štruktúre);
3. cieľavedomá regulácia vzťahov medzi roztváraním vejára socialistickej diferenciácie a jej stláčania smerom k sociálnej homogenizácii.

Diferenciácia našej spoločnosti sa prejavuje diferenciáciou medzi oboma socialistickými triedami a diferenciáciou vo vnútri týchto tried a sociálnych skupín. Ďalší priebeh diferenciálnych a homogenizačných procesov si vyžaduje, „aby spoločnosť predvídavo riadila nielen výrobné, ale aj sociálne procesy“ v úzkej súvislosti s dlhodobou prognózou ekonomického a sociálneho rozvoja.

Úlohami robotníckej triedy pri formovaní socialistického spôsobu života sa zaoberal vo svojom vystúpení I. Škorica (ÚV KSS). Zdôraznil, že „nový socialistický spôsob života

sa vytvára na základe pokrokových, revolučných prvkov proletárskeho spôsobu života po víťazstve socialistickej revolúcie, pričom najmä jej miesto v materiálnej výrobe determinuje zvláštnosti, sociálnu prirodzenosť nového spôsobu života“.

Súčasná a perspektívna úloha robotníckej triedy pri utváraní socialistickeho spôsobu života vyplýva z jej rozhodujúcej úlohy pri rozvíjaní vedeckotechnickej revolúcie, pričom treba mať na zreteli, ako autor zdôraznil, že „iba socializmus s vedúcou úlohou robotníckej triedy a jej avantgardy marxisticko-leninskej strany môže celkom rozvinúť a dovrieť vedecko-technickú revolúciu“.

Ďalším okruhom prednávaných problémov boli otázky vzťahu socialistickeho spôsobu života a socialistickeho vedomia.

A. Sirácky (ÚFS SAV) vo svojom referáte *Socialistický spôsob života a socialistické vedomie* hľadal odpoveď najmä na otázky „ako v celom spôsobe života socialistickeho človeka sa spoločenský pokrok presadzuje, ako sa mení vedomie človeka, myslenie, citenie, aktivita, svetonázor, ideológia“. Zdôraznil význam perspektív socialistickej spoločnosti pre formovanie človeka a jeho spôsobu života. V tomto objektívnom procese ide najmä o aktívne spoluvytváranie všetkých zložiek nadstavby a vedomia, kde zvlášť dôležitú úlohu zohráva sila kolektívu a rast osobnosti. Uzatváral konklúziou: „Nová kvalita vedomia, upevňujúca sa socialistické povedomie sa stáva mohutnou politickou, ekonomickou a sociálnou silou.“

Otázkami socialistickeho humanizmu a spôsobu života sa zaoberal J. Filipec (ÚFS ČSAV). Vo svojom referáte venoval hlavnú pozornosť konfrontácii buržoáznych a marxistických prístupov k otázkam ľudského života. Rozoberajúc teoretické konštrukcie rôznych smerov buržoáznej ideológie poukázal na to, že „buržoázni ideológovia všetkých odrôd stroskotajú pri koncipovaní pozitívneho projektu vyššej kvality ľudského života“. Jediným reálnym projektom humanistickej prestavby spoločnosti, sveta a ľudského života sa ukázal byť marxisticko-leninský projekt, ktorý vychádza z masového rozvoja osobnosti človeka v celospoločenskom meradle. V ďalšom vymedzil kategóriu spôsobu života ako „široký komplex činností, ktorými ľudia rôznymi spôsobmi uspokojujú a utvárajú svoje potreby vzťahov, ktoré v tomto kolobehu činností a potrieb vznikajú, ako aj s nimi spojených hodnôt, noriem a ideí“, charakterizoval jeho strategické komponenty a analyzoval ich vnútornú prepojenosť a štruktúru.

J. Bodnár (ÚFS SAV) vo svojom referáte sa zaoberal filozofickými aspektami teórie socialistickeho spôsobu života. Poukázal na to, že kým v oblasti skúmania ekonomických, sociálnych a ideovopolitických komponentov sa dosiahli značné výsledky, ďalšie sféry výskumu majú zatiaľ skôr torzovitý ako ucelený charakter, ako napr. výskum v oblasti

psychologických disciplín, sociálnej a kultúrnej antropológie a niektorých filozofických disciplín (teória poznania, etika, estetika), vyslovil naliehavú potrebu komplexného skúmania jednotlivých foriem a obsahu spôsobu života.

V ďalšej časti svojho referátu rozoberal otázky vzťahu kľúčových kategórií spôsobu života: životných potrieb, ľudskej činnosti a tvorby.

Otázkam potrieb, hodnôt a záujmov boli venované aj referáty J. Mužíka a V. Brožíka.

J. Mužík (ÚML ÚV KSČ) vo svojom referáte *Potreby a záujmy ako aspekt socialistickeho spôsobu života* charakterizoval miesto a funkcie potrieb vo vzťahu k spôsobu života. Vymedzil tri hlavné kategórie potrieb: „potreby bezprostredné, potreby výrobné a potreby určitých spoločenských vzťahov, čiže spoločenské záujmy“. V ďalšom kladol dôraz na solidaritu a kolektivismus ako na druhotný systém motivácie.

Axiologickým problémom tvorby a formovania spôsobu života bol venovaný príspevok V. Brožíka (FF UK) *Hodnotové orientácie ako faktor socialistickeho spôsobu života*. Uviedol, že hodnotové orientácie nadobúdajú stále väčší význam, a to v závislosti na miere nahradenia živelnosti uvedomelostou v spôsobe života ľudí. Hodnotovú orientáciu vymedzil ako „zameranosť subjektu na hodnotové objekty nachádzajúce sa v jeho životnom prostredí, ako výsledok vonkajšej či vnútornej motivácie prejavujúci sa v určitom hodnotovom správaní subjektu“. Konceptu mechanizmu rozvoja hodnôt cez normu k cieľovým hodnotám rozoberal na základe pôsobenia subjektívnych determinantov, pričom potreby, záujmy a aspirácie charakterizoval ako ich emocionálno-vôľovú stránku a poznatky, názory a predstavu životného optima ako ich kognitívnu stránku. Poukázal na to, že v genéze vyšších hodnotových orientácií nadobúdajú primárnu úlohu kognitívne faktory.

K jednotlivým problémovým okruhom odznel celý rad diskusných príspevkov, ktoré poukázali jednak na aktuálne problémy rozvoja teórie spôsobu života, jednak na rad praktických problémov pri jeho tvorbe a formovaní. Predmetom diskusie boli aj výsledky päťročného výskumu socialistickeho spôsobu života, zhrnuté v *Syntetickej štúdii o teórii socialistickeho spôsobu života*. Väčšina diskutujúcich sa zhodla na tom, že tieto výsledky rozširujú a obohacujú súčasný stav poznania a môžu sa stať východiskom ďalšieho riešenia meritórnych otázok v tejto oblasti.

Súčastou konferencie bola aj diskusia za okrúhlym stolom, ktorá sa rozvinula o aktuálnosti a obsahu hesla *Socialisticky pracovať, socialisticky žiť*.

Priebeh konferencie potvrdil, že doterajšie zameranie výskumu socialistickeho spôsobu života a použité metodologické prístupy boli

v podstatě správné, vyžadují však další spresnění a rozpracování zejména v tom smysle, aby sa výzkum orientoval na aktuálne nástojčivé problémy, ktorými sa v súčasnej etape výstavby socialismu zaoberá hospodárska a sociálna politika KSC a socialistického štátu. Účastníci konferencie sa zhodli na tom, že treba postupne vytvárať komplexnú, spojitú vedeckú činnosť, ktorá by zjednotila jednotlivé aspekty prístupu rôznych vedných disciplín pri výskume problematiky socialistického spôsobu života.

Výskumný ústav životnej úrovne pripravuje zborník referátov a príspevkov z tejto konferencie, ktorý výjde v dohľadnej dobe.

Edita Bauerová

Životní orientace a aktivity pražské mládeže

Se svou současnou životní situací je spokojena více než polovina mladých Pražanů (55,36 %), zatímco se situací mládeže v Praze jen necelá třetina (30,00 %). Ti příslušníci pražské mládeže, kteří již pracují, jsou v naprosté většině (76,36 %) spokojeni se svou prací.

Ve svém volném čase se pražská mládež věnuje především četbě (knihy, noviny a časopisy čte pravidelně více než 40 % mladých lidí v Praze); podobně je v popředí náplně volného času i poslech rádia a televize. Také sport — ať již rekreační nebo závodní — patří mezi nejčastější a nejoblíbenější aktivity ve volném čase.

Rada obdobných informací vyplývá z výsledků výzkumu *Mládež hl. města Prahy*, který byl proveden v roce 1974 jako reprezentativní výzkum mezi pražskou mládeží ve věku od 15 do 25 let.¹ Celkový charakter výzkumu odpovídal jak praktickým požadavkům zadavatele, tak stavu poznání problémů mládeže v hlavním městě. Z hlediska zadavatele bylo nutné zařadit do výzkumu značné množství problémových okruhů a výzkum tím získal extenzivní a deskriptivní charakter. I poměrně nízká úroveň poznání konkrétních problémů mládeže v naší společnosti přispěla k širokému záběru výzkumu. Posuzujeme-li například dosavadní poznatky o městské mládeži v naší společnosti a o pražské mládeži zvlášť, je zjevné, že šlo prakticky o první výzkum tohoto druhu. Z výše uvedených důvodů i při zpracování výzkumu převládla tendence získat přehledný obraz o současné situaci, hlavních problémech a názorech pražské mládeže nad snahou získané výsledky analyzovat. Proto v rámci stručné zprávy není možné prezentovat všechny poznatky o pražské mládeži, které výzkum přinesl — a ani většinu z nich. Konečně mnohé z nich

mají i dnes, přes provedení výzkumu, stále spíše charakter empiricky podložených hypotéz než zcela spolehlivých závěrů, vhodných k rozsáhlejší generalizaci. I skutečnost, že vzhledem k dosud převládající roztržitosti výzkumů mládeže nelze hodnotit výsledky výzkumu pražské mládeže na základě komparací s výsledky jiných obdobných výzkumů, do jisté míry limituje možnosti jejich analytické interpretace.

Teoretická a metodologická koncepce výzkumu odráží stav zpracování marxistické sociologické teorie mládeže, tak jak je formulována výzkumným kolektivem Ústavu marxismu-leninismu UK, který se již od roku 1972 výzkumu mládeže dosti intenzivně zabývá. Některé části této koncepce byly publikovány.² Ve výzkumu pražské mládeže bylo ovšem nutné přihlížet i k požadavkům zadavatele výzkumu. Tyto požadavky byly většinou orientovány na zjištění dosti konkrétních informací, které by mohly přispět k realizaci programu práce s mládeží v rámci Prahy.

Celková charakteristika výzkumu také zdůvodňuje některé obtíže prezentace výsledků výzkumu v rámci této stati. Vzhledem k rozsahu výzkumu musí být nutně parciální. Výzkum přinesl i poznatky, které mohou naznačit některé rysy životního způsobu pražské mládeže, nebo alespoň upozornit na existující problémy této skupiny a na to, jak se tyto problémy odrážejí v jejich názorech a v hodnocení situace mládeže v hlavním městě.

Proto je hlavním cílem této stati podat informaci o tom, jaké jsou z hlediska výsledků výzkumu životní orientace pražské mládeže, tj. jaké aktivity pražská mládež preferuje ve volném čase, jaké jsou její hodnotové orientace, jaké má názory na podmínky života a práce mládeže v hlavním městě. Pochopitelně byly sledovány i možné vlivy, které na životní orientace pražské mládeže působí, které je diferencují a specifikují.

Centrálním údajem, ze kterého je možno při posuzování životních orientací pražské mládeže vycházet, je struktura jejich aktivit. Tento předpoklad vyplývá z koncepce, podle níž jedním ze základních úkolů poznávání životního způsobu určité sociální skupiny je poznání činnosti této skupiny, ovlivněných na jedné straně objektivními sociálními podmínkami, na druhé straně pak jejím vědomím, ve kterém se tato objektivní sociální situace odráží. Při interpretaci konkrétního a jednotlivého sociologického výzkumu, který vždy více či méně abstrahuje od vývoje a změn jednotlivých komponent i celého sledovaného systému, jsou ovšem tyto komponenty spjaté tak, že do popředí vystupuje spíše jejich statistická než historická závislost.

¹ Výzkum *Mládež hl. města Prahy* byl proveden podle požadavků oddělení mládeže a tělesné výchovy NVP Studijní metodický střediskem ÚML UK výzkumným kolektivem ve složení: Z. Cermáková, D. Holda, P. Kuchař, A. Kunstová, A. Matějovská, J. Munk, E. Vernerová. Výběrový soubor tvořilo celkem 3179 mladých lidí ve věku od 15 do

25 let, tj. 2 % základního souboru (podle údajů *Šetření lidu, domů a bytů* k 1. 12. 1970). Výzkum byl realizován technikou dotazníku.

² Viz například Holda-Matějovský: *Úvod do marxistické sociologie mládeže*. Sociologický časopis 1974, č. 4.